

Egyletet tehát mentől előbb...! ¹

Gróf Mikó Imre felhívása 1856-ban az Erdélyi Múzeum és Erdélyi Múzeum Egyesület megalapítása érdekében felvázolja azokat a kezdeményezéseket, amelyek megelőzték az ő fellépését, majd az alapítás körülményeit. Különös fontosságot tulajdonít az 1841–43. évi országgyűlésnek, valamint annak, hogy gróf Kemény József ajánlotta múzeumi célokra saját, nagy levéltári és könyvtári gyűjteményét. A felhívás döntő fontosságú volt az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalapításában, s legalapvetőbb forrása az Egyesület történetének azért is, mert Mikó gróf ebben hozta nyilvánosságra, hogy a Múzeum céljaira ajándékozza kolozsvári kertjét a rajta levő épületekkel.

Szándékomban van a magyar fajnak² átalában, különösen pedig annak Erdélybe szakadt s ez idő szerint egy vagy másképp túlnyomósággal bíró népfajok között élő részének önfenntartása, gyarapodása és egykori tekintélyének, politikai befolyásának, erkölcsi és társadalmi súlyának mikénti érvényesítése tárgyában nézeteimet nemsokára tüzetesen könyvben elmondani.³

Azonban némely fontos és sürgető körülmények, úgy ezen – a magas kormány és tisztelt kormányzó hercegünk⁴ közbenjárására – végre valahára megindult egyetlen erdélyi magyar lap⁵ ez által is némileg értékesítésének óhajta megzavarának circulusaimban, s teendőim logikai rendjét megbontván kényszerítének az *Erdélyi Múzeum* kérdését e térre hozni, annak megvitatását itt eszközölni, s könyvem ide vonatkozó részét az egészből mintegy kiszakasztólág minden egyebeknél előbb a közönség elé bocsátani.

Hogy Erdély magyar népiségének concentrált Múzeuma s azzal egybekötött némi tudományos tüzhelye legyen: minden jók által érzett szellemi szükség, a magyarság fennmaradásának, további nemzeti irányú fejlődésének, hazai és állami jelentőségének *conditio sine qua non-ja*, az erdélyi magyar értelmiség közös érdeke, megalkotása közös kötelessége, a legközelebbi idők, sőt tán éppen e napok feladata.

Minden jók által érzett szükség – mondám. A két honbeli – legújabb felszámítás szerint – 7–8 milliónyi magyar 20–22 millió másféle népekkel s jelesen az erdélyi 600–700 ezer magyar egymillió három-négyszázezerrel meghaladó más nemzetbeliekkel van közigazgatásilag és társadalmilag felvegyülve. E számbeli nagy túlsúlyt mi magyarok már ma – midőn az institutiókban nincs támaszunk – egyes-egyedül értelmi erővel s bármelyik fajjal diadalmasan versenyző szellemi képességeinkkel, sőt némely tekintetben általánosan elismert erkölcsi felelősségünkkel ellensúlyozhatjuk. A szellemi súly és jelenték alapja pedig – bizonyos fokú anyagi jólét szükségképp feltevése mellett – a tudomány, a művészet, a társadalmi műveltség, a saját forrású, saját gyökerein nyugvó, tehát saját életű, következőleg amazokból buzgó, fejlődő, gyarapodó nemzeti irodalom s ez által kifejtett, kitisztított, meghatározott s biztos alapokkal bíró hazai nyelv. És ezeknek eddigelé fő eszközölője volt egyfelől az Akadémia és Magyar Múzeum, mint az volt másfelől a pesti journalistika s ezek köré csoportosult tudományos erők. Kell, hogy a pesti Múzeumnak – az Akadémia továbbra is az összes magyarság szellemi központja és irányadója maradván – Erdélyben is egy szerény kis társa és testvére legyen. Ennek szükséges volta itt közöttünk annyira constatirozva van, hogy én annak valószínűsítésére a mostani csillagzatállást a legkedvezőbbnek hiszem.

Mondám azt is, hogy az *Erdélyi Múzeum* az itteni magyarság fennmaradásának, nemzeti irányú fejlődésének, hazai és állami jelentőségének *conditio sine qua non-ja*.⁶ Hogy házunknál, tüzhelyeinknél nemzeti isteneinknek áldozunk – nehogy félreértessem ez ártatlan metaphoráért –, gyermekeinket, miké mi születünk, *magyarokká* neveljük, társalgásainkban az egész világnak mostoha, csak nekünk édes anyanyelvünket használjuk, a magyar irodalmat úgy, ahogy pártoljuk, egyházakban ősapáink nyelvén

¹ Részlet a „Gyűljanak meg közöttünk is új oltártűzei az ismereteknek – Gróf Mikó Imre beszédei és felhívásai c. könyvből. Összeállította *Egyed Ákos* és *Kovács Eszter*. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár 2008. 33–37. old.

² A faj kifejezést a XIX. században gyakran használták a nép és nemzet szinonimájaként.

³ Mikó készülő s 1861-ben kiadott *Irányszemlék* című tanulmányára utal

⁴ Karl Schwarzenberg.

⁵ Utalás a *Kolozsvári Közlöny* című lapra.

⁶ Alapvető feltétele.

imádkozunk, egyetlen erdélyi magyar színházunkban – olykor, de még ezt sem állandólag – magyar előadásokat látunk ...⁷, ez, hazámfiai, még nem elég fennmaradásunkra, nem elég képességeinknek, belsúlyunknak azon elismertetést, becsét és jelentéket vívni ki, amire minden jó magyar lelke vágyik, s ami minket méltán megillet. Egy tudományos tűzponttal kell nekünk bírni, melynek körébe vonulnak a haza értelmesebbjei, hova összegyűjtjük nemzeti kincseinket – lefolyt nemzeti életünk, régi történeteink örök becsű maradványát –, összeszerezzük a jobb-jobb könyveket, a tudomány emez égő szöveteit, hol a hazai múzsáknak fogunk megszűnés nélkül áldozni, hol nyelvünk tökéletesítésén, a tudomány s főként hazai történetek és természettudományok művelésén, népszerű alakban terjesztésén és gyarapításán fognak a hivatottak munkálkodni. Innen árad világosság a közönségre, ki a hazára, s viszont, a közönség kebelében élő nagyobb elmék ide fogják besugározni szellemi világukat, itt hasznosítani tudományukat. E központ mintegy végző láncszemét teendő a nemzet értelmi fejlődése láncolatának, zárkővét gyarapodó tudományossága új szentegyházának. És, ha nyelvünk tökéletesebb lesz, rendszere kitisztul, ha a tudományok általunk gyarapodást nyernek, az ismeretek és közfelvilágosodás a népre is kihat, annak kebelében is elterjed, a hazai és nemzeti irányú művészet az eddiginél inkább honosítottatik, egyetemessé válik, szóval: ha a nagy testvérétől elszakadt erdélyi magyarság értelmiségben erős, politikai gondolkodásában józan és eszelyes, tudományos és társadalmi műveltségben a társnépekkel versenyezni képes lesz – e hatalmas szellemi előnyök, hazámfiai, okvetlenül megelendítik politikai és állami befolyásukat és jelentőségüket; ez előnyök ki nem kerülendik a kormány igazságszolgáltató figyelmét; e képességek önmagok fognak magoknak tért s a nemzetnek maradandólag fennállást biztosítani.

Mikó Imre. Barabás Miklós festménye, 1884

Az Erdélyi Múzeum megalkotása továbbá a hazai összes magyar értelmiség érdeke és kötelessége. A politikai tér sorompói – melyek közti néha sikeres, néha meddő küzdelmek régen nálunk csaknem kizárólag foglalkodtatták az értelmiséget – ez idő szerint bezárva. A közigazgatási mező kellően bé van népesítve. A földművelés és műipar nem foglalhatja el mind a kiváló tehetségeket, sőt ez nem is lenne hasznos, nem óhajtható. Lenni kell a népek között, kik az eszméknek, a tudománynak és közfelvilágosulásnak legyenek terjesztői és munkálói. Kivált pedig nekünk, magyaroknak nyelvünk kifejtése és megállapítása,⁸ irodalmunk gazdagítása, alapos, komoly és gyakorlati irányú tudományosság meghonosítása, általában a szellemi fejlettség mentől emelkedettebbé és egyetemesebbé tétele, mindennekfelett pedig a hazai történeti és természettudományokbani előhaladásunk az: mi felülről elismerést s szavainknak meghallgatását, a társnépektől becsülést, jogigényeinknek méltatását eszközölheti, eszközözni fogja. Ámde ezt egy központosított s lehetőleg bőv, sőt teljes központ s ezzel összekötött Múzeum nélkül el nem érhetjük.

Magam tapasztalásából tudom, mibe kerl nekem – ámbár meglehetősen könyvtárral bírok – már csak saját igénytelen történeti vállalatom adatainak összegyűjtése, szerkesztése s avagy a legszükségesebb jegyzések kiállítására.⁹ Hol magam, hol munkatársaim országszerte járunk; most M[aros]Vásárhelyre, majd K[ároly] Fejérvárra, majd ismét Szebenbe kell mennem, küldenem vagy legalább írnom olykor egy könyvért, egy törvénycikkért vagy tán egyetlenegy sornyi jegyzés megtehetéseért. Concentrált Múzeum nélkül valódi tudományosságról ne is álmodjunk – csak hazai történeteinket sem írhatjuk meg

⁷ Mikó nagyon gyakran tesz három pontot mondatai végére, ezeket megőriztük

⁸ Megalapozása

⁹ Mikó szerkesztette az *Erdélyi Történelmi Adatok* első három kötetét (1855, 1856, 1858), sekkor tapasztalta a források összegyűjtésének és a jegyzetelésnek a nehézségeit.

anélkül kellő alapossággal ötven esztendeig sem. Igen, mi volt régen a Corpus Juris¹⁰ és Verbőczy, a zöld asztal és a cardinalis hivatalok, azokká kell lenni előttünk, magyarok előtt ez idő szerint a múzeumoknak és könyvtáraknak, akadémiánk- és irodalmunknak, tudós férfaink és a közönség olvasni szerető részének.

Ha azokká lesznek, bizom Istenben, hogy amint régen harci fegyverrel meggyőzők szomszédainkat, úgy most a tudomány és civilisatio szelid fegyvereivel ismét jóakaróinkká, sorsunk osztályosaivá tehetjük a társnépeket, vagy minmagunkat teendjük az övékének nemzeti súlyunkkal arányban és hozzáink illő módosításokkal osztályosivá. Ki gazdálkodni nem szeret, ki a hivatalviseléshez, vagy akihez a hivatalviselés nőtt volt, kinek nincs hajlama politikával és közigazgatással foglalkozni: e téren, a tudományosság csendes munkássági terén, egy vagy más minőségben, találhat a honra nézve hasznos, magának nem minden gyönyör nélküli időtöltést. Ha múzeumunk lesz: a tehetséges ifjú, a lelkes, a tanár, a hírlapíró, az irodalom férfi, a tudomány és művészet valamennyi barátja és művelője lelend magának forrást, honnan ismereteit gyarapítsa; eszközöket, mik által tehetségeit kifejtse; tért, hol magát kitüntesse. S midőn egy szülemlőben levő nemzeti intézet ennyi jóvalommal kínálkozik kivált a hazai értelmiség számára: nemde főként ennek kötelessége létrehozásában minden mások felett elől menni, mellette szólni, érette tenni és semmi fáradságot nem kímélni? Bizonyára annak.

Végre: az Erdélyi Múzeum megalkotása vagy legalább alapjainak formaszzerű letelelé a legközelebbi idők, tán éppen a közelebbi napok feladata. Igen. Mert az idvezült gr. Kemény József által egy Kolozsvárt felállítandó Erdélyi Múzeumnak még 1841/3. országgyűlésileg felajánlott gerendi könyv-, kézirat- és okmánygyűjtemény az akkori törvényhozás alkotványszerű többsége által egy országos, a tisztelt szász nemzet követői által kizárólag Magyar Nemzeti Múzeum alapjául elfogadtatván, sőt annak „Ferdinánd Múzeum” név alatt Kolozsvárt leendő felállítására törvény is alkotván (melynek szentesítése azonban az országgyűlésnek csakhamar következett bezárása miatt elhaladott), közelebb-ről pedig a tisztelve említett gróf érintett gyűjteményét az országnak régen adott szavához híven vég hagyományában is az állítandó Erdélyi-Múzeum számára rendelvén: annak sorsa iránt annyival inkább szükség a gondoskodás, mivel tudtom szerint a hivatalos összeírás már végbement, a hely pedig, hol azon gyűjtemény jelenleg áll, nemcsak fölötte nedves, sőt tűzveszélynek s egyéb károsíthatásoknak is ki van téve; de azért is, mivel annak a vég hagyomány pozitív és egyenes rendelési szerint az Erdélyi Múzeum felállításáig Pestre, a magyar Nemzeti Múzeum épületébe kelletvén szállíttatni, ez oly költséges, sőt sok régi s az idő által megrongált kéziratokra nézve annyira káros is lehet, mit helyrehozni, sőt csak felszámítani is lehetetlen.

Úgy vélem ezért, hogy az Erdélyi Múzeum kérdésében – mellyel oly igen összefügg a gr. Kemény-féle gyűjtemény legközelebbi sorsa is – jól kiszámított, célra vivő, az alaposan fennforogható érdekeket kielégítő és gyors lépéseket tenni parancsolóan sürgető szükség. Mert ha ama gyűjteményt Pestre kiszállítják, ki tudja, mikor fog – s vajon, mint most van, oly állapotban fog-e az ismét hazánkba visszakerülni? De tegyük fel – mit én nem hiszek, mert ez nyilván a végrendelet megsértését tenné –, hogy a kérdéses gyűjtemény a pesti Magyar Múzeum felügyelősége kéro reclamatioja dacára vitetnék ideiglenesen valamely erdélyi könyv- vagy levéltárba: a roncsolás, elveszés, sőt tán elsikkasztás, minden esetben pedig tetemes költség vesztesége forog fenn. Hát az elrendezés, felügyelet stb. költségeit ki hordozza; ki mer felelni érette az országnak akkor, midőn annak felügyeletére az 1841/3 országgyűlés az összes alapítókön kívül még kilenc főfő rangú hazafit nevezett vala ki, s azokra bízta e drága nemzeti kincsnek őrzését?¹¹ Vagy, ha ládába bezárva tartatnának az Erdélyi Múzeum felállításáig: ez esetben mi haszna a boldogult férfi roppant fáradozásának; mi nyeresége belőle a jelen kornak, melynek leginkább kellene munkálni, hogy a forradalom ejtette szellemi sebeket helyrehozhassuk,¹² hogy az annak következésében összes műveltségünk és főleg nemzeti fejlődésünk fennakadt műfolyamát újból megindíthassuk, s ekképp a még mindig borult jelenből egy vídámabb jövődőt kibontakozni látni jogosan óhajthassunk? Különben a deréknek veritékei azért hullottak, hogy fáradalmainak gazdag bére férgek és molyok eledelévé válják? Nem. Ezt a néhai nemes szándékú végrendelezőnek emléke megsértése nélkül, amint óhajtanunk [J], úgy a végrendelet végrehajtóiról, valamint az azt ellenőrző magas kormány igazságszeretetről feltennünk nem lehet. (...)

Kolozsvár, 1856. március 31.

¹⁰ Utalás a Corpus Iuris Hungarici (Magyar Törvénytár) című jogtörténeti sorozatra.

¹¹ Gróf Teleki József, Bedeus József, Cserey Farkas, Gál Domokos, gróf Gyulai Lajos, gróf Teleki Domokos, Horváth István, Zeyk József, Méhes Sámuel.

¹² Az 1848–1849-es háborús viszonyok s különösen a polgárháború idején nagyszámú családi gyűjtemény elpusztult.